Dit artikel uit Res Publica is gepubliceerd door Boom bestuurskunde en is bestemd voor anonieme bezoeker

De voorlopers van het parlementologisch onderzoek in België

door Els WITTE,

Gewoon hoogleraar aan de Vrije Universiteit Brussel.

*

In een bundel die tot doel heeft de onbekende maar rijke politologische literatuur *avant la lettre* uit de XIX^de^ eeuw en het begin van de XX^ste^ eeuw op te diepen, dient naar het parlement, als één van de centrale beleidsvormende organen van het politieke systeem, uiteraard de nodige aandacht te gaan. Recentelijk valt er in de politieke wetenschappen toenemende belangstelling waar te nemen voor parlementaire systemen. Wil men de XIX^de^-eeuwse auteurs als voorlopers kunnen karakteriseren, dan is het onontbeerlijk hun wetenschappelijke produktie te vergelijken met de huidige stand van het onderzoek. Een bondig overzicht van de hedendaagse parlementologie, met de klemtoon op het Belgische onderzoek, leek hier, bij wijze van inleiding, dan ook op zijn plaats.

Naar de analyse van de wetenschappelijke produktie uit de periode 1830-1914 gaat vervolgens de hoofdaandacht. Deze op een min of meer gestructureerde wijze benaderen, is echter allesbehalve eenvoudig. Tot in de XX^ste^ eeuw was de politieke wetenschap immers nog steeds op zoek naar een eigen identiteit en werd het vak beoefend door wetenschappers uit verschillende disciplines die zich op een of andere manier met de politieke instellingen en de staat bezig hielden (1). Voor wat de studie van de parlementen betreft, gaat het om de beoefenaars van de contemporaine geschiedenis, om dezen van het staatsrecht en de staatsleer, om politieke economen en sociologen. We ordenden de bijdragen over het parlement dan ook vanuit deze vijf invalshoeken.

---

(1) « Political science », in D.L. SILLS (ed.), *International Encyclopedia of Social Sciences, 12,* New York, 1968, blz. 281-285. Zie ook S. COLLINI, D. WINCH en J. BURROW, *That noble science of politics. A study in nineteenth-century intellectual history,* Cambridge, 1983, blz. 367 e.v.

Dit artikel uit Res Publica is gepubliceerd door Boom bestuurskunde en is bestemd voor anonieme bezoeker

De vraag welke van deze auteurs ons het scherpst inzicht verschaffen in het parlementaire systeem, trachten we te beantwoorden door de globale produktie over het onderwerp in beschouwing te nemen en er dus ook de wetenschappelijk georiënteerde parlementariërs en publicisten bij te betrekken. De grens tussen de arbeid van de academici en deze van de academisch gevormde publicisten valt in de bestudeerde periode trouwens nauwelijks te trekken in België. Door systematisch de benaderingswijze van de auteurs aan te geven, deze in een politiek-ideologische en socio-culturele context te plaatsen en de door hen behandelde onderwerpen en vraagstellingen na te gaan, hopen we te kunnen aantonen dat de oorsprong van de Belgische parlementologie inderdaad in de periode rond de eeuwwisseling gesitueerd kan worden.

Wegens de omvang van het geproduceerde materiaal en de complexiteit van de materie — het parlement is een onderwerp dat in de XIX^de^ eeuw zeer sterk in de belangstelling stond en tot veel discussie aanleiding gaf — hebben we, in tegenstelling tot de andere bijdragen in deze bundel, moeten afzien van de tekstuele weergave van representatieve uittreksels. We hopen echter met dit overzicht bij de lezer voldoende interesse op te wekken opdat hij sommige van de besproken werken zelf ter hand zou nemen.

1. Recent parlementologisch onderzoek in België.

Als men de benaderingswijze als indelingscriterium neemt, dan kunnen de publikaties die de laatste decennia over het parlement verschenen, grosso modo ondergebracht worden in vier hoofdrubrieken (2). De meerderheid van de bijdragen hoort ontegensprekelijk thuis in de formeel-juridische richting, die, zoals bekend, de formele regels en de wettelijke vorm waarin de processen gegoten worden, als richtinggevend voor de analyse beschouwt. Deze auteurs onderzoeken dan ook hoofdzakelijk de formele aspecten van het parlementaire machtsmodel, maar betrekken daar zowel de instellingen, de procedures als de functies bij. Het bikamerisme, de parlementaire commissies en groepen, de geïnstitutionaliseerde aspecten van de verhouding tussen meerderheid en minderheid, de formele invloedsposities en de regels volgens welke de parlementaire werkzaamheden georganiseerd zijn, worden door hen uitvoerig geanaly-

(2) Dit overzicht steunt hoofdzakelijk op de review-artikels van M.P.C.M. VAN SCHENDELEN : « Literatuur : parlementologie », in *Acta Politica*, 1974, 3, blz. 336-344 ; « Parlementen in discussie : recente ontwikkelingen in de parlementologie », in *Acta Politica*, 1978, 1, blz. 107-137.

Dit artikel uit Res Publica is gepubliceerd door Boom bestuurskunde en is bestemd voor anonieme bezoeker

seerd. Opvallend sterk georiënteerd zijn ze ook op de verschillende functies van het parlement : met het wetgevende initiatiefrecht, het amenderingsrecht, de rol bij de regeringsvorming, de ministeriële verantwoordelijkheid en de parlementaire controletaken houdt men zich in deze richting zeer systematisch bezig.

Dank zij de groeiende belangstelling voor empirische dataverzamelingen ontwikkelde zich in de parlementologie een tweede tendens, die als descriptief-explorerend kan gekarakteriseerd worden. Via systematisch bronnenonderzoek en enquêtes worden frequentietabellen opgesteld die het beeld van het parlement heel wat adequater maken. Gegevens over de sociologische en sociaal-psychologische kenmerken van de parlementsleden (opleidingsniveau, professionele status, politieke loopbaan, persoonlijkheidskenmerken, motivaties, enz.) komen op die wijze aan de oppervlakte. Activiteitenonderzoek (deelname aan de vergaderingen, aard en frequentie van de voorstellen, enz.) hoort in deze benaderingswijze ook thuis, evenals dataverzamelingen over de rolopvattingen van de parlementariërs, over de houding en oriëntaties van de kiezers t.o.v. het parlement en over het stemgedrag. Van echt toetsend onderzoek is er echter zelden sprake ; wel wordt meestal de samenhang met één andere variabele nagegaan, waarvoor dan doorgaans de parlementaire fracties worden genomen.

Met het onderzoek naar de invloeds- en machtsverhoudingen zitten we midden in de politologische richting. In functie van de machtsvraag zoekt men er immers naar samenhangen tussen meerdere variabelen. In het gedrags- en actieonderzoek staan de parlementsleden zelf centraal. Welke invloed de recruteringswijze, de dynastievorming, de rolopvattingen, de onderlinge machtsrelaties, de partijen, de drukkingsgroepen, de ideologie, de communicatiestrategieën, de professionalisering, de groepsvorming en de bureaucratisering op de activiteiten en het gedrag in het algemeen en de oordeelsvorming en het stemgedrag van de parlementariërs in het bijzonder uitoefenen, komt in deze studies herhaaldelijk aan bod. Machtsvragen worden ook met de instelling als uitgangspunt gesteld, waardoor antwoorden gegeven worden m.b.t. de reële machtsposities van de commissies, de fracties, het leiderschap, de meerderheid en de oppositie en waardoor ook de spanningen rond deze machtsposities blootgelegd worden. In de studies over de interacties tussen het parlement en zijn omgevingsdelen, liggen de klemtonen vooral op de beleidsvormende en de controlefuncties. De aandacht is daarbij zowel gericht op de kiezers, de partijen en de pressiegroepen als op het ambtenarenapparaat, de media en de regering. Naar verschuivingen van deze

Dit artikel uit Res Publica is gepubliceerd door Boom bestuurskunde en is bestemd voor anonieme bezoeker

invloedsrelaties wordt dikwijls gepeild. Wegens de geringe belangstelling voor het dynamische karakter van deze interacties en voor het lange afstandsperspectief — het onderzoek naar de transformaties in de werking van het parlementaire systeem staat trouwens nog nergens — kwam het geenszins tot een substantiële uitwerking van deze problematiek. Dat de band naar de sociaal-economische ontwikkelingen in de samenleving slechts zelden gelegd wordt, is voor de behandeling van deze thematiek even ongunstig.

De opzet van auteurs die hervormingsvoorstellen formuleren, is van strikt normatieve aard. Zij gaan uit van bepaalde normatieve eisen die aan het parlement gesteld worden, oefenen vanuit die visie kritiek uit op het parlementaire functioneren en ontwerpen alternatieve voorstellen. Bij elk van deze stappen trachten ze hun stellingen wetenschappelijk te onderbouwen. Ze maken hun wetenschappelijke kennis dus ondergeschikt aan politieke doelstellingen, maar dat betekent geenszins dat hun analyses onbruikbaar zouden zijn. Hun kritische ontleding van het plutocratische karakter van het parlement, van de particratie, van de ondergeschikte positie t.o.v. het executief en van de technocratische opstelling van de parlementsleden zijn doorgaans inspirerend voor het wetenschappelijke onderzoek.

Ter afronding van dit korte overzicht van de hedendaagse parlementologie dient er op gewezen te worden dat er zeer weinig pogingen tot theorievorming ondernomen worden. Het gaat meestal slechts om het gebruik van theoretische optieken, waarbij men voornamelijk aansluit bij de formele en gesloten systeembenaderingen en bij modellen betreffende institutionalisatie, besluitvorming, conflictregeling en integratie.

Waar staat nu het Belgische parlementologische onderzoek ? Zoals W. Dewachter al voor heel de politieke wetenschappen aantoonde, wordt ook de produktie m.b.t. dit onderwerp door drie « scholen » geleverd (3). Meer dan voor welke andere materie, draagt de juridische school fundamenteel bij tot de studie van het parlement. Het staats- en grondwettelijk recht is aan alle universiteiten behoorlijk ontwikkeld (4) en meerdere van deze docenten legden zich op dit deelaspect grondig

---

(3) W. DEWACHTER, « De politieke wetenschap in België : resultante van Franse cultuur en elitair pragmatisme », in *Acta Politica*, 1974, 1, blz. 24-53.

(4) Zie o.m. F. DELPEREE, *Droit constitutionnel. I. Les données constitutionnelles*, Brussel, 1980 ; A. MAST, *Overzicht van het Belgisch grondwettelijk recht*, Gent, 1975 ; P. WIGNY, *Droit constitutionnel. Principes et droit positif*, Brussel, 1952, 2 dln., evenals de collegenota's van J. DE MEYER, *Staatsrecht* (K.U.L.), P. DE VISSCHER, *Droit public* (UCL), F. PERIN, *Cours de droit public* (UEL), J. VELU, *Notes de droit public* (ULB).

Dit artikel uit Res Publica is gepubliceerd door Boom bestuurskunde en is bestemd voor anonieme bezoeker

toe. Dezen die tevens een parlementaire functie uitoefenen, vullen hun analyses bovendien aan met elementen uit hun politieke ervaring. Aan publikatiemogelijkheden hebben al deze auteurs geen gebrek : ze kunnen terecht in de reeksen van terzake gespecialiseerde centra en tijdschriften. Hun aanpak is uiteraard gebaseerd op het formeel-juridische stramien, met weinig banden naar het machtsonderzoek. Ook de politieke praktijk wordt doorgaans uitsluitend vanuit die hoek benaderd. Op een paar uitzonderingen na (5), vindt men in hun bijdragen zelden kwantitatieve, empirische gegevens. Met het historische perspectief houden ze daarentegen wel dikwijls rekening. Alhoewel er met het oog op de voorbije en nakende grondwetsherzieningen wel enige activiteit in die richting te bespeuren valt (6), zijn deze juristen toch relatief weinig bedrijvig in het ontwerpen van hervormingsvoorstellen. Wat de thematiek betreft werd er al wel heel wat aandacht besteed aan het parlementaire systeem in zijn geheel (7). De parlementaire onschendbaarheid, de parlementsontbinding, de parlementaire commissies en secties, het reglement, de parlementaire vragen en antwoorden, het fractievoorzitterschap, de budgetanalyses door de Kamer van volksvertegenwoordiging, vormen de onderwerpen waaraan reeds deelstudies werden gewijd (8).

Als gevolg van de na-oorlogse ontwikkeling van de hedendaagse geschiedenis, ontstonden er aan de verschillende universiteiten bloeiende afdelingen contemporaine politieke geschiedenis. Op zoek naar de dieperliggende samenhangen in de maatschappij, die als een dynamische structuur beschouwd wordt, en waarbij alle aspecten van het gebeuren samen behandeld worden, vormt het parlement voor de contemporanist slechts een onderdeel van de structurele dynamiek. Op het resultaat van de parlementaire besluitvorming en de wijze waarop dit tot stand kwam in wisselwerking met de andere delen van de samenleving, ligt in hun

---

(5) F. DRION, « L'absentéisme parlementaire. Diagnostic et remèdes », in *Res Publica*. Het Belgisch Parlement, 1830-1980, XXII, 1980, 1-2, blz. 79-100.

(6) Voor een bibliografische introductie, zie Ch. GOOSSENS, « Le bicaméralisme en Belgique et son évolution », in *Liber Amicorum Frédéric Dumont*, Antwerpen, 1983, II, blz. 843-844.

(7) H. DE CROO, *Parlement et gouvernement*, Brussel, 1965 ; J. GILISSEN, *Le régime représentatif en Belgique depuis 1790*, Brussel, 1959 ; F. PERIN, *La démocratie enrayée. Essai sur le régime parlementaire belge de 1918 à 1958*, Brussel, 1960 ; H. VAN IMPE, *Le régime parlementaire en Belgique*, Brussel, 1968.

(8) Men vergelijke met de « Bibliografie van de studie van het Belgisch parlement », die M. WILLEMS opstelde in het speciaal nummer van *Res Publica*, Het Belgisch parlement, 1830-1980, XXII, 1980, 1-2, blz. 289-301.

Dit artikel uit Res Publica is gepubliceerd door Boom bestuurskunde en is bestemd voor anonieme bezoeker

studies dan ook steeds het hoofdaccent (9). Historisch parlementologisch onderzoek *strictu sensu* overheerst dus geenszins. Vanuit hun streven om na te gaan langs waar de structuren een weerslag vinden in de gedragingen, hebben een aantal contemporanisten toch ook aandacht voor de vraagstellingen uit de politologie. Enig onderzoek naar parlementaire elites, naar dynastievorming, naar stempatronen, naar de samenhang tussen stemgedrag en socio-professionele kenmerken van de parlementariërs, naar het waardensysteem dat in een parlementair debat tot uiting komt, naar specifieke parlementaire constellaties en naar de evolutie van de relatie tussen de partijen en het parlement werd reeds uitgevoerd (10).

In de afdelingen Politieke Wetenschappen wordt uiteraard het belangrijkste gedeelte van de parlementologische literatuur geproduceerd. Vooral het descriptief-explorerend onderzoek wordt er beoefend aan de hand van empirische gegevens over de sociologische kenmerken van de parlementariërs, over stemgedrag en het wetgevende initiatief van parlement en regering (11). Het eigenlijke machtsonderzoek is nog van recente datum, zij het dat F. De Buyst reeds in 1968 de weg wees met een uitvoerige studie waarin de mechanismen die de parlementsleden bij de macht brengen en de relaties tussen hun gedrag en de beleidsvorming werden geanalyseerd (12). De laatste tien jaar werd er vervol-

---

(9) Representatieve voorbeelden hiervan zijn de overzichten van de politieke evolutie die in de Algemene Geschiedenis der Nederlanden (Haarlem, 1978-1984) werden opgenomen. Leuven, *1985*, blz. 84 e.v.

(10) H. HAAG, « La politique intérieure de 1914 à 1926 », in *Histoire de la Belgique contemporaine, 1914-1970*, Brussel, 1975, blz. 15-100 ; C. LEBAS, *L'Union des catholiques et des libéraux de 1839 à 1847. Etude sur les pouvoirs exécutif et législatif*. Leuven-Parijs, 1960 ; H. LIEBAUT, « De gezagsconcentraties in het arrondissement Aalst », in *Handelingen van de Maatschappij voor Oudheidkunde en Geschiedenis te Gent*, 1968, XXII, blz. 30-108 ; M. MAGITS, « De socio-politieke samenstelling van de Volksraad (10 november 1830 - 21 juli 1831) », in *Belgisch tijdschrift voor nieuwste geschiedenis*, XII, 1981, 3, blz. 581-608 ; J.D. RYCX D'HUISNACHT, « L'opinion parlementaire et la réforme du régime linguistique de l'enseignement en 1932 », in *Res Publica*, 1970, 4, blz. 543-589 ; B. VERHAEGEN, « Le groupe libéral à la Chambre belge (1847-1852) », in *Revue belge de philologie et d'histoire*, XLVII, 1969, 4 ; A. ZUMKIR, « Les dynasties politiques dans la province de Liège à l'époque contemporaine », in *Annales de la Fédération archéologique et histo-ique de Belgique*, XXXVIe congrès, 1956, blz. 261-289 ; E. WITTE, « De evolutie van de rol der partijen in het Belgische parlementaire regeringssysteem », in *Res Publica*, Het Belgisch parlement, 1830-1980, XXII, 1980, 1-2, blz. 7-34 ; Idem, « Het Belgische ambtenarenparlement (1830-1848) », in *Revue belge de philologie et d'histoire*, LIX, 1981, 4, blz. 828-882 ; Idem, « Le parlement belge des fonctionnaires 1830-1848 », in *Parliaments, Estates and Representation*, 4, 1984, 2, blz. 157-167.

(11) Een paar voorbeelden : J. BEAUFAYS, « Le député catholique aux Pays-Bas, 1918-1965 », in *Res Publica*, 1971, 2, blz. 274-284 ; M. DEWEERDT, « De parlementaire werkzaamheden van de Belgische parlementsleden tijdens de zitting 1977-1978 », in *Res Publica*, 1978, 4, blz. 647-692.

(12) F. DE BUYST, *La fonction parlementaire en Belgique : mécanismes d'accès et images*, Brussel, 1966.

Dit artikel uit Res Publica is gepubliceerd door Boom bestuurskunde en is bestemd voor anonieme bezoeker

gens aan activiteitsonderzoek gedaan. Zo werd de activiteitsgraad van de parlementsleden in relatie gebracht tot de voorkeurstemmen, de anciënniteit, het geslacht, de fracties en de buitenparlementaire taken (13). Er verschenen daarnaast een paar studies over stempatronen, stemcohesie en stemdiscipline, terwijl er op basis van een machtshiërarchie van de posities een meting naar het machtspotentieel van de parlementariërs gedaan werd (14). Aan de rol van de ideologie bij conflictregeling en aan de samenhang tussen de kwaliteit en de kenmerken van de politieke taal en de structuur van de parlementaire agenda en het debat, werd eveneens al aandacht gewijd (15).

Al met al gaat het dus geenszins om een bloeiend wetenschappelijk studieterrein, zeker niet als we het met internationale maatstaven meten. De juridische richting is nog het verst ontwikkeld, maar heeft slechts zeer partiële resultaten bereikt. Dat laatste geldt ook voor de normatieve discussie en het ontwerpen van hervormingsvoorstellen. Op essentiële onderdelen van de machtsproblematiek zijn er nog talrijke grote witte vlekken en ook het dataverzamelend onderzoek staat nog nergens. Een uitzonderlijke situatie is dit echter niet. De politieke wetenschap is globaal genomen immers nog een onderontwikkeld gebied. Dat die geringe respons verband houdt met de specifieke Belgische politieke cultuur en met de verzuilingsmechanismen die er het politieke bestel beheersen, werd eerder al geponeerd (16). In welke mate deze configuratie zich ook tijdens de ontstaansfase van het parlementologische onderzoek voordeed, is één van de vragen die in de volgende paragrafen aan bod kunnen komen.

2. De historici en de studie van het XIX^de^-eeuwse parlement.

Aangezien de geschiedbeoefening ook al in de XIX^de^ eeuw het verloop van een heel proces wilde verklaren, maakten de studies over het parlement uit die periode een integrerend deel uit van de toenmalige con-

---

(13) Zie ook M. DEWEERDT, *op. cit.* en C. HOCEPIED, « De activiteitsgraad van de Belgische senatoren tijdens de zitting 1982-1983 », in *Res Publica,* 1984, 5.

(14) L. HOLVOET, « De stemmingen over het investituursdebat in Kamer en Senaat (1944-1979) », in *Res Publica. Het Belgisch parlement. 1830-1980,* XXII, 1980, blz. 35-76 ; E. LANGERWERF, *Het stemgedrag in het parlement. Onderzoek in de Kamer van Volksvertegenwoordigers voor de periode 1954-1965, Ibidem,* blz. 177-188 ; W. DEWACHTER en L. DE WINTER, « Het verlies van het machtspotentieel van een zwak parlement. Onderzoek aan de hand van de Belgische afgevaardigden in het Europees parlement (1952-1979) », in *Res Publica,* 1978, 4.

(15) G. DIERICKX en A.P. FROGNIER, « L'espace idéologique au parlement belge », in *Res Publica,* XXII, blz. 151-176 ; G. DIERICKX, « Parlementaire debatten en politieke taal », *Ibidem,* blz. 259-288 ; Idem, « Besluitvorming en de metamorfosen van de ideologie », in *Res Publica,* 1978, 4.

(16) W. DEWACHTER, *De politieke wetenschap in België...,* blz. 51-53.

Dit artikel uit Res Publica is gepubliceerd door Boom bestuurskunde en is bestemd voor anonieme bezoeker

temporaine politieke geschiedenis. Hoe was het daarmee gesteld ? Geen van de dominerende historische scholen (17) inspireerden het onderzoek naar de recente en eigentijdse evolutie, sterker nog, ze keerden de eigen eeuw zelfs de rug toe. Zowel het traditionalistische historische denken als het nationalistische romantisme gingen hun wortels zoeken in het middeleeuwse verleden. Maar ook de positivistische school en het historicisme, die beide in het laatste kwart van de eeuw doorbraken, richtten hun aandacht geenszins op de eigen tijd. Bij hun speurtocht naar wetmatigheden hadden de positivisten immers het lange afstands-perspectief nodig. Ook de invoering van strenge kritische methoden bij de bronnenbehandeling ging aan de contemporaine geschiedenis grotendeels voorbij. Oudheid, middeleeuwen en moderne tijden (XVI^{de}-XVIII^{de} eeuw) kregen de hoogste prioriteit.

Toch ontbrak het de hedendaagse politieke geschiedenis niet helemaal aan stimulansen. In de eerste plaats niet omdat de politieke gebeurtenissen centraal stonden in het historische verhaal. De feiten uit het verleden werden gezien als realisaties van ideeën en zeker niet als het gevolg van sociaal-economische omstandigheden, waarvoor dan ook weinig belangstelling was. Dat de doorbraak van de burgerij in deze eeuw plaats had, vormde een tweede stimulerende factor. In de recente politieke evolutie zocht deze klasse namelijk naar een rechtvaardiging voor haar aspiraties en optreden. In die context situeerde zich ook het vooruitgangsdenken en het wetenschapsoptimisme, met het politieke liberalisme als exponent ervan. De instellingsgeschiedenis, en dus a fortiori ook de parlementaire geschiedenis, moest wapens leveren in de strijd tegen het *ancien régime* en de superioriteit van de liberale instituties aantonen. De personalistische visie overheerste eveneens nog in de historiografie : de leidersfiguren vormden de motor van de historische evolutie en de motieven van hun handelen werden door psychologische categorieën bepaald. Aan dit laatste concept was het te danken dat er heel de XIX^{de} eeuw door veel aandacht besteed werd aan het handelende optreden van parlementsleden en regeringsleiders.

De Belgische contemporaine geschiedenis vormde een getrouwe weerspiegeling van dit algemene beeld (18). De beoefenaars van de XIX^{de} eeuw behoorden geenszins tot het historische establishment, dat in handen van bronnenuitgevers en archivarissen was, die zich met de middeleeuwen

---

(17) Voor de historiografische aspecten baseerden we ons hoofdzakelijk op de volgende werken : G. BOURDE en H. MARTIN, *Les écoles historiques*, Parijs, 1983 en G.P. GOOGH, *History and historians in the nineteenth century*, Londen, 1962^3.

(18) Cfr. M.-A. ARNOULD, *Historiographie de la Belgique des origines à 1830*, Brussel, 1954 ; Idem, *Le travail historique en Belgique des origines à nos jours*. Brussel, 1954 ; F. VERCAUTEREN, *Cent ans d'histoire nationale en Belgique*, Brussel, 1952.

Dit artikel uit Res Publica is gepubliceerd door Boom bestuurskunde en is bestemd voor anonieme bezoeker

en de moderne tijden bezighielden. Op universitair vlak bezat het vak zelfs een lage status. De prominente, professionele historici doceerden weliswaar nationale geschiedenis, maar op een paar uitzonderingen na, trokken ze de thematiek niet door tot de XIX^de^ eeuw (19). In de rechtsfaculteit stond er op het curriculum wel een vak hedendaagse politieke geschiedenis en juristen die een administratieve carrière beoogden konden er een diploma « Politieke en administratieve wetenschappen » behalen dat dit vak ook centraal stelde (20). De auteurs die zich op deze materie toelegden (21) opereerden dus eigenlijk in de marge van het historische bedrijf. Dat viel ook af te leiden uit hun opleiding en hun beroepssituatie (22). Een aantal onder hen had juridische studies gevolgd (Adnet, de Gerlache, de Trannoy, Gérard, Goblet, L. en P. Hymans, Thonissen); de historici oefenden soms een ander beroep uit (Banning was ambtenaar, Balau pastoor) of specialiseerden zich in een heel ander domein (de Moreau werd een befaamd kerkhistoricus), terwijl weer een andere groep helemaal niet tot de academische wereld behoorde maar op het grensgebied met de publicistiek zat. De meerderheid had bovendien veel contacten met de politieke wereld of nam zelfs parlementaire mandaten waar (de Gerlache, Goblet, P. en L. Hymans, Surmont de Volsberghe).

---

(19) In Gent deed Moke dit wel en ook E. Discailles legde er zich op de eigen tijd toe (F. VERCAUTEREN, *op. cit.*, blz. 45, 96-98).

(20) E. GOBLET D'ALVIELLA, 1884-1909. *L'Université libre de Bruxelles pendant son troisième quart de siècle*, Brussel, 1909, blz. 127-130.

(21) Hier volgt in alfabetische volgorde het overzicht van de auteurs en hun werken die we in dit onderzoek betrokken : A. ADNET, *Histoire du parlement belge (1847-1848)*, Brussel, 1862 ; S BALAU, *Soixante-dix ans d'histoire contemporaine de la Belgique (1815-1884)*, Leuven, 1980 ; Idem, *Précis d'histoire contemporaine de la Belgique*, Leuven, 1902 ; E BANNING, « Histoire parlementaire depuis 1830 », in *Patria Belgica*, 1873, II, blz. 473-510 ; E. DE GERLACHE, « Histoire du royaume des Pays-Bas », in *Œuvres complètes de M. le baron de Gerlache. Essais sur les grandes époques de notre histoire nationale et Mélanges*, tome VI, Brussel, 1859 ; E. DE MOREAU, *Adolphe Dechamps (1807-1875)*, Brussel, 1911 ; A. DE RIDDER, *La Chambre des représentants de 1831 à 1894. Essai historique*, Brussel, 1895 ; H. DE TRANNOY, *Jules Malou, 1810 à 1870*, Brussel, 1905 ; A. D'HOFFSCHMIDT, *La représentation nationale en Belgique, 1830 à 1880*, Aarlen, 1880 ; E. DISCAILLES, *Charles Rogier (1800-1885)* d'après des documents inédits, Brussel, 1895, 4 dln. ; E. GOBLET D'ALVIELLA, *Cinquante ans de Liberté. I. La vie politique*, Brussel, 1882 ; L. HYMANS, *Histoire politique et parlementaire de la Belgique*. Brussel, 1869 ; Idem, *La Belgique contemporaine*, Brussel, 1880; Idem, *Histoire parlementaire de la Belgique de 1831 à 1880*, Brussel, 1878-1880 ; P. HYMANS, *Frère-Orban*, Brussel, 1905, 2 dln. ; Th. JUSTE, *Le Congrès national de Belgique, 1830-1831*, Brussel, 1880, 2 dln. ; L. PLETTINCK, *Biographie du baron J.J. d'Anethan (1803-1888)*, Brugge-Brussel, 1894. A. SURMONT DE VOLSBERGHE, *Le Sénat belge en 1894-1895. Introduction historique*, Brussel, 1897 ; J.J. THONISSEN, *La Belgique sous le règne de Léopold Ier*, Luik, 1855, 4 dln.

(22) Voor de biografische gegevens konden we m.b.t. de volgende auteurs beroep doen op de Biographie Nationale : S. BALAU (XXX), E. BANNING (XXIX) ; E. DE GERLACHE (XXXII), E. DE MOREAU (XXXI), E. GOBLET D'ALVIELLA (XLI), L. HYMANS (XXIX), P. HYMANS (XXIX). Voor de overige auteurs deden we beroep op de gegevens in de Bibliographie nationale, Brussel, 1886-1910, 4 dln.

Dit artikel uit Res Publica is gepubliceerd door Boom bestuurskunde en is bestemd voor anonieme bezoeker

De ideologische legitimeringsfunctie van de geschiedenis bood hen, wegens de directe betrokkenheid van de publieke opinie bij de werking van het parlementaire systeem, wel de nodige sociale erkenning, een ruim en ontwikkeld lezerspubliek en de waardering van de politieke elite. De justificatie die de onafhankelijke Belgische staat op nationaal en internationaal vlak nodig had, gaf aan de contemporaine politieke geschiedenis kansen te over om het patriottische sentiment aan te wakkeren, de grondwet te beschermen en de nationale instellingen te propageren. Dat het parlementaire systeem in hun geschriften geaccentueerd werd, wekt dan ook geen verbazing, evenmin als het feit dat hun werken zeer populair waren. De overvloedige produktie van de polygraaf Juste, de vele herdrukken van Mokes werk (23) en de verschillende parlementaire geschiedenissen die ter gelegenheid van België vijftigjarig bestaan verschenen (24), illustreren duidelijk deze tendens. Maar parlementaire historieken hadden nog andere civieke zingevingen. Voor de overtuigde liberalen onder de auteurs betekende de beklemtoning van het parlementaire systeem tevens een hulde aan de triomf van het liberalisme. Adnet, Banning, Goblet en Hymans verwoordden expliciet deze oriëntatie in hun werken (25). Een zelfde waardengeladen uitgangspunt vindt men in de biografische studies terug : liberale leidersfiguren als Frère-Orban en Rogier werden gekozen vanwege hun tot voorbeeld strekkende parlementaire carrière en de liberaal-katholieke auteurs de Moreau, de Trannoy en Plettinck beschreven dan weer vanuit hun eigen engagement het parlementaire optreden van de liberale katholieken d'Anethan, Dechamps en Malou (26), terwijl Thonissen zich in zijn bijdragen over het parlement afzette tegen de ultramontaanse aanvallen op het systeem (27). Telkens wanneer er aan het parlementaire bestel fundamentele wijzigingen werden aangebracht, bogen de historici zich eveneens over de recente geschiedenis van de instelling, hetzij om de wijziging te ondersteunen (28), hetzij om de band met het verleden te waarborgen. De historische inleidingen die in 1893-1894 werden opge-

---

(23) F. VERCAUTEREN, *op. cit.*, blz. 96-97 en 136-140.

(24) De werken van E. Banning, E. Goblet d'Alviella, A. d'Hoffschmidt en L. Hymans verschenen alle in het kader van deze herdenking.

(25) Men leze er o.m. het voorwoord van A. Adnet en E. Goblet d'Alviella op na. E. Banning besloot : « la tribune nationale s'est placée à une grande hauteur ; elle s'est illustrée par son patriotisme, par sa sagesse, par son instinct des besoins et des vœux des sociétés modernes » (*op. cit.*, blz. 509). L. Hymans stelde zich tot doel « de décrire le noble édifice de la nation belge » (*La Belgique contemporaine*, blz. 1).

(26) Cfr. noot nr. 21 op de naam van deze auteurs. Men leze er telkens hun voorwoord op na, waarin ze duidelijk verwijzen naar dit politieke engagement.

(27) J.J. THONISSEN, *La constitution belge annotée*, Brussel, 1879, blz. IV-VII.

(28) Zie bijvoorbeeld E. GOBLET D'ALVIELLA, *La représentation proportionnelle en Belgique. Histoire d'une réforme*, Brussel, 1900.

Dit artikel uit Res Publica is gepubliceerd door Boom bestuurskunde en is bestemd voor anonieme bezoeker

steld, hadden alleszins tot doel de continuïteit van de tradities van het burgerlijke parlement te propageren (29).

Aan historische studies over het parlement en zijn leden was er dus geen gebrek. Analyseert men de inhoud van deze werken, dan blijkt echter dat er zelden een zeer indringend en systematisch beeld opgehangen werd van de werking van de instelling. Dat hing in de eerste plaats samen met de werkwijze van de historici. De narratio was namelijk de enige vorm waarin de geschiedenis werd gereconstrueerd. Op basis van stereotiep bronnenmateriaal — hoofdzakelijk de parlementaire verslagen — werden die gebeurtenissen tot een doorlopend verhaal samengebracht. Voor sociologische regels, patronen, structuren en mechanismen had men dus weinig oog. Slechts eenmalige gebeurtenissen dienden analytisch geregistreerd te worden. Het verhaal van de totstandkoming van belangrijke wetten werd eenzijdig beklemtoond en pas als het voor het begrijpen van het verhaal nodig was, werden er gegevens over het voorstel, het commissiewerk, de amendementen, de tussenkomsten in het debat, de discours en de stemmingen verstrekt. Die informatie kon soms wel zeer uitvoerig zijn. Maar de tijdsgebonden geëngageerdheid van de auteurs vertroebelde meer dan eens de scherpte van het beeld. Sommige aspecten van het parlementaire systeem bleven trouwens helemaal onderbelicht. Zo veroorzaakte de onderschatting van de band tussen de sociaal-economische en de politieke realiteit grote blinde vlekken m.b.t. de sociologische kenmerken van de groep parlementariërs. In de biografische studies was er dan weer sprake van een overconcentratie op het hoofdpersonage, waardoor het beeld van de werking van het parlement in zijn geheel onscherp werd. Bij de voorstanders van een sterk uitvoerend gezag (Balau, Banning, Gérard, Thonissen) stonden de vorst en de ministers in het brandpunt, werd het wetgevende werk vooral vanuit die hoek bekeken en kreeg het parlement pas wat meer accenten als het in conflict kwam met de uitvoerende macht. Dat de geschiedschrijving door vele auteurs als literatuur bedreven werd, er vooral gestreefd werd naar het gebruik van een aantrekkelijke stijl en de verhalen vaak gekleurd werden met gevoelsmatige elementen en pittoreske schilderingen, stond scherpzinnige parlementologische analyses ook meer dan eens in de weg.

Maar in de zoëven aangehaalde stromingen scholen ook factoren die voor de parlementologie bevruchtend werkten. De belangstelling van de historici voor de analytische voorstelling van de feiten en hun rigoureus vasthouden aan de bronneninhoud, had tevens tot gevolg dat niet nage-

---

(29) *La Chambre des Représentants en 1894-1895*, Brussel, 1896, blz. 9-10 ; *Le Sénat belge en 1894-1895*, Brussel, 1897, blz. 30-31.

Dit artikel uit Res Publica is gepubliceerd door Boom bestuurskunde en is bestemd voor anonieme bezoeker

laten werd feitelijkheden te citeren m.b.t. de duur van de mandaten en de zittingen, het verloop van de debatten en de inhoud ervan. L. Hymans ging daarbij op de meest systematische wijze te werk en publiceerde per zitting het resumé van de parlementaire werkzaamheden en voorzag deze van een index en van gegevens over de samenstelling van Kamer en Senaat en hun uitvoerende organen (30). De biografieën boden van hun kant het voordeel dat, vanuit de bewondering voor het hoofdpersonage, veel aandacht besteed werd aan het optreden van de parlementariërs. Hun kwaliteiten als redenaar, de gebruikte argumentatie, de stijlkwaliteiten van de discours, het gesorteerde effect, hun strategieën en tactische zetten, hun relaties met collega's en ministers, hun rol als leidersfiguur, de manier waarop ze het parlementaire werk voorbereidden, hun activiteiten in de commissies en hun stemgedrag werden steeds in de verf gezet. Aangezien deze biografieën meestal gebaseerd waren op de privé-papieren van de betrokkenen, verschaften ze af en toe ook nuttige informatie over de reële machtsposities. Het personalisme dat de toenmalige geschiedschrijving kenmerkte, gaf tevens aanleiding tot de opstelling van ontelbare biografische notities over de parlementariërs (31). De waardengeladen uitgangspunten droegen er anderzijds toe bij dat men ook oog had voor de machtshantering van de tegenstander. Om het parlementaire optreden van de liberalen te diskrediteren vond men bij de katholieke auteurs kritische analyses over de rol van de partij, de partijpers en het fenomeen van de stemdisciplinering en werden het ambtenarenparlement en het individualistische optreden van de parlementsleden opgehemeld (32). Een verdediger van de conservatieve Senaat als Surmont de Volsberghe trachtte deze instelling in een gunstig daglicht te plaatsen door de specifieke werking van dit orgaan te beklemtonen (33). Inherent aan het bedrijven van geschiedenis was ook in de XIX^de^ eeuw de belangstelling voor het dynamische perspectief. Al de auteurs hadden dan ook oog voor de veranderingen in het functioneren van het parlement. De transformatie in de interacties tussen partij en parlement werd door de meesten onder hen opgemerkt en door sommigen zelfs geanalyseerd. Ook de wijzigingen in de wisselwerking tussen het electoraat en de verkozenen gingen niet onopgemerkt voorbij als er kieswethervormingen hadden plaats gehad. De sterke verwevenheid tussen de contem-

---

(30) L. HYMANS, *Histoire parlementaire...*, blz. 3-5.

(31) Voor een overzicht ervan verwijzen we naar J. DHONDT en S. VERVAECK, *Instruments biographiques pour l'histoire contemporaine de la Belgique*, Leuven-Parijs, 1964[2].

(32) S. BALAU, *Soixante-dix ans...*, blz. 54 e.v. ; E. DE GERLACHE, *Œuvres complètes...* tome VI, blz. 13-20 ; J.J. THONISSEN, *La Belgique...*, hoofdstukken II en III.

(33) A. SURMONT DE VOLSBERGHE, *op. cit.*, blz. 30-31.

Dit artikel uit Res Publica is gepubliceerd door Boom bestuurskunde en is bestemd voor anonieme bezoeker

poraine politieke geschiedenis en de juridische school, riep bij een aantal historici een zekere belangstelling op voor de juridisch-formele aspecten van de instelling en haar werking. Zij lieten dan ook af en toe het chronologische relaas in de steek om fenomenen als het bikamerisme, de Senaat, de kamerontbinding, de wetgevende praktijken en de controlefuncties apart te behandelen (34). Kortom, de toenmalige historiografie stelde niet alleen restricties aan het parlementologische onderzoek, maar stimuleerde ook een aantal essentiële onderdelen ervan.

3. De inbreng van het staatsrecht en de staatsleer.

Voor de ontwikkeling van het staatsrecht was de XIX^{de} eeuw een zeer gunstige periode. In het verlengde van het ontstaan van de Europese grondwettelijke regimes maakte het constitutionele recht zich los van het publieke recht : het ging zich uitsluitend bezig houden met de weergave en analyse van de desbetreffende juridische teksten en met de bezinning op de principes en hun realisaties (35). Als centraal orgaan van het politieke liberalisme kwam het parlement hierin uiteraard goed aan zijn trekken. Maar daarnaast groeide in Duitsland, Frankrijk en Engeland en onder impuls van rechtsgeleerden als R. von Mohl en J. Bluntschli de school van de staatsleer (36), die het domein van de staatsrechtsbeoefening uitbreidde tot de kennis van de staat, zijn samenstellende delen, zijn structuur, zijn werking en de leidende principes ervan. De aanhangers van de staatsleer fixeerden zich tevens op de rol en de bevoegdheden van de staat en duidden de voorwaarden aan waaronder hij optimaal kon functioneren. Ze wendden hun blik daartoe naar het veld van de politieke praktijk en naar het verleden van de politieke instellingen ten einde ook gegevens over de transformaties te kunnen aanwenden bij het formuleren van hun voorstellen. Deze staatsleer bleef weliswaar een integrerend onderdeel van de rechtswetenschap en werd ook uitsluitend door juristen beoefend, maar er bestonden wel tendensen om aan deze nieuwe tak van de wetenschapsbeoefening een zekere autonomie te verstrekken en hem als « Politieke Wetenschap » te beti-

---

(34) Zie o.m. E. BANNING, *op. cit.*, blz. 506 ; E. GOBLET D'ALVIELLA, *Cinquante ans...*, blz. 36-40, 79-80 en 106-107 ; L. HYMANS, *La Belgique...*, blz. 57-94.

(35) V. KNAPP, « La science juridique », in J. HAVET (ed.), *Tendances principales de la recherche dans les sciences sociales et humaines*, Parijs - Den Haag - New York, 1978, dl. 2, blz. 978-983 ; O. ORBAN, *Le droit constitutionnel de la Belgique*, Luik - Parijs, 1906-1911, dl. I, blz. 3 e.v.

(36) O. ORBAN, *op. cit.*, blz. 18-25 ; « Political science », in D.L. SILLS (ed.), *op. cit.*, blz. 283.

Dit artikel uit Res Publica is gepubliceerd door Boom bestuurskunde en is bestemd voor anonieme bezoeker

telen (37). Wat de inhoud betreft, bleef het echter een discipline die de institutionele benadering van de staat voorop stelde.

België liep aanvankelijk op deze ontwikkeling achter. Gedurende een lange periode domineerde enkel het klassieke staatsrecht. Naarmate de grondwet toegepast diende te worden, nam het constitutionele recht een hoge vlucht en werd het aan de vier universiteiten geïnstitutionaliseerd als een maatschappelijk nuttige toegepaste wetenschap (38). Voor het parlementologische onderzoek waren de beoefenaars van het grondrecht echter van veel minder belang. In de overzichten van het staats- en constitutionele recht (39) kwam het zelden tot substantiële uitwerkingen m.b.t. de parlementaire instellingen, noch tot het leggen van expliciete banden naar de empirie. De auteurs beperkten zich meestal tot de weergave van de jurisprudentie, de doctrine en de opinies van de constituanten. De samenstelling van het parlement en zijn wetgevende en controlefuncties werden op deze manier behandeld. In de talrijke handboeken over de grondwet (40), was zelfs daarvoor geen ruimte, zodat ze voor de studie van het parlement dan ook vrij nutteloos zijn. Meer betekenis hebben hun bijdragen tot de kennis van bepaalde onderdelen van het staatsrecht. Verschillende artikels uit de « Pandectes » en de studies van de bekende jurist Descamps over de parlementaire onschendbaarheid (41) illustreren dit althans.

Juristen die aansluiting zochten bij de school van de staatsleer waren in België weliswaar niet talrijk, maar toch ook niet geheel onbestaande.

---

(37) Zie o.m. M. DESLANDRES, « La crise de la science politique », in *La Revue du Droit public et de la science politique*, 1901, geciteerd in O. ORBAN, *op. cit.*, blz. 22-23.

(38) L. HENNEBICQ, « Les sciences juridiques en Belgique de 1830 à 1905 », in *Journal des Tribunaux*, 27, 1900, kol. 45. Met dank aan J. Gilissen die ons op het spoor bracht van dit overzicht.

(39) E. DESCAMPS, *Code constitutionnel belge contenant la Constitution comparée avec les modernes antérieures et aux anciennes Constitutions nationales et la coordination du droit public et administratif de la Belgique sur le plan des articles de la Constitution, avec Sommaires chronologiques spéciaux pour chaque matière et triple table*, Leuven - Brussel, 1887 ; P.A.F. GERARD, *Etudes historiques et critiques sur la constitution belge, suivies du texte de cette loi fondamentale*, Brussel, 1869 ; F.G.J. THIMUS, *Traité de droit public ou exposition méthodique des principes du droit public de la Belgique, suivi d'un appendice contenant le texte des principales lois du droit public*, Luik, 1844-1848, 3 dln. ; J.J. THONISSEN, *La Constitution belge annotée, offrant sous chaque article l'état de la doctrine, de la jurisprudence et de la législation*. Brussel, 1879².

(40) Een paar voorbeelden : F. ANGENOT, *Manuel constitutionnel du citoyen belge*, Luik, 1875 ; J.B. BIVORT, *Commentaire sur la constitution belge*, Brussel, 1858 ; J. BRITZ, *La Constitution belge et les lois organiques interprétées*, Brussel, 1865 ; F. CROCQUET, *La Constitution belge annotée*, Verviers, 1880 ; F. MASSON, *Manuel de droit constitutionnel*, Brussel, 1883 ; R. PARISEL, *Les lois constitutionnelles et organiques. Exposé du droit politique belge*, Brussel, 1882.

(41) E. DESCAMPS, *Un peu de lumière sur les immunités parlementaires*, Brussel, 1886 ; *De l'arrestation et de la poursuite des députés en cas de flagrant délit*, Brussel, 1886.

Dit artikel uit Res Publica is gepubliceerd door Boom bestuurskunde en is bestemd voor anonieme bezoeker

Op structureel vlak werkte de oprichting van studierichtingen voor administratieve en politieke wetenschappen alleszins inspirerend. We zagen eerder al dat verschillende rechtsfaculteiten een dergelijke afdeling bezaten. De wet van 1876 maakte er trouwens een wetenschappelijke graad van en in Leuven en Brussel kregen ze tegen het einde van de eeuw door het samengaan met de sociologie een zekere autonomie (42). Naar de verbreding van het object van de staatsrechtsbeoefening in de richting van de staatsleer werd in die afdelingen zeker gezocht. Maar ook enkele beoefenaars van het staatsrecht oriënteerden zich op de nieuwe richting. Aan de Gentse Rijksuniversiteit droeg O. de Kerchove er al vroeg toe bij, door zich doelbewust op « le droit politique » toe te leggen, zoals hij het zelf noemde (43). Zijn bekroond eindwerk over de ministeriële verantwoordelijkheid bevatte dan ook talrijke verwijzingen naar de politieke praktijk en naar concrete machtsverhoudingen. De Kerchove doorliep echter een politieke carrière en geen academische (44), zodat deze eerste loot aan de stam van de Belgische staatsleer niet tot ontwikkeling kwam. De doorbraak had rond de eeuwwisseling plaats toen in Luik O. Orban hoogleraar publiek en administratief recht werd. In zijn « Droit Constitutionnel de la Belgique » zette hij zich resoluut af tegen traditionele grondrechtbeoefenaars en sloeg hij een brug naar « la science de l'Etat » (45). Onderwerpen als het tweekamerstelsel, de ministeriële verantwoordelijkheid, het partijregime, de relatie tussen meerderheid en oppositie, de parlementaire onverenigbaarheden en immuniteiten en de organisatie van de wetgevende arbeid werden door hem én vanuit de rechtsprincipes, én vanuit het historische perspectief én vanuit de ideologische context benaderd.

De gecombineerde belangstelling van een aantal Franse juristen voor de staatsleer én voor België leidde ertoe dat er in Parijs interessante aanzetten tot de nieuwe benadering werden gegeven en wel in toepassing op het Belgische parlementaire systeem (46). J. Barthélémy die, vooraleer definitief in Parijs te belanden, staatsrecht doceerde aan verschillende Franse universiteiten en een internationale reputatie opbouwde in de vergelijkende staatsleer (47), nam terzake de meest prominente

---

(42) E. GOBLET D'ALVIELLA, 1884-1909. *L'Université libre...*, blz. 128-136 ; *Annuaire de l'Université catholique de Louvain*, 1884.

(43) O. DE KERCHOVE DE DENTERGHEM, *De la responsabilité des ministres dans le droit public belge*, Parijs, 1867. (Concours universitaire 1865-1866. Mémoire couronné.)

(44) Biographie Nationale, XXXVII, col. 483-489.

(45) O. ORBAN, *Le droit constitutionnel de la Belgique*, Luik-Parijs, 1906-1911, 3 dln.

(46) E TARON, *Le droit de dissolution des assemblées parlementaires, spécialement en Belgique*, Parijs, 1911 ; R. VOINESO, *La dissolution des assemblées législatives en France, en Angleterre et en Belgique*, Parijs, 1896.

(47) Dictionnaire des parlementaires français. Parijs, 1951, V, blz. 671.

Dit artikel uit Res Publica is gepubliceerd door Boom bestuurskunde en is bestemd voor anonieme bezoeker

plaats in. In 1912 publiceerde hij een omstandige studie over de evolutie van het Belgische kiessysteem sinds 1830 (48). Systematisch ging hij daarin de invloed van het kiesstelsel op het functioneren van het parlement na. Als overtuigd voorstander van kritische discussies over de doeleinden en de middelen van het politieke systeem, poneerde hij de volgende stellingen : het censitaire parlement was weliswaar achterhaald maar had een zeer nuttige rol gespeeld ; het algemeen meervoudig stemrecht bracht het parlementaire stelsel in een ernstige crisissituatie, waar men echter kon uitgeraken dank zij de invoering van de evenredige vertegenwoordiging. Door de werking van het parlementaire systeem te analyseren, trachtte hij deze stellingen wetenschappelijk te funderen (49). De morfologie van het parlement, de fysionomie van de debatten, de onderlinge verhoudingen tussen de parlementsleden, de aanzetten tot groepssolidariteit, de discussietechnieken en de politieke taal, de stempraktijken en de stemdisciplinering, op al deze voor de parlementologie wezenlijke aspecten werd door Barthélémy dan ook de klemtoon gelegd. Dat het hier om een baanbrekend werk gaat, is dan ook evident.

Even baanbrekend voor de politieke richting waren de vroegere werken van twee Belgische auteurs, die beiden vanuit een grondige ervaring met de politieke praktijk schreven. De politieke carrière van E. vanden Peereboom, lid van een vooraanstaande Iepers-Kortrijkse liberale dynastie, ving reeds in de jaren 1840 aan en als kamerlid oefende hij jarenlang de functie van ondervoorzitter en voorzitter uit (50). Onder meer onder invloed van de Tocqueville, publiceerde hij in 1856 reeds zijn politiek georiënteerd, juridisch werk « Du gouvernement représentatif en Belgique » (51). In tegenstelling tot zijn tijdgenoten beperkte hij zich noch tot het feitenrelaas van de besluitvorming, noch tot de interpretatie van de wetteksten, maar via een continue aanpak kwamen letterlijk alle formele aspecten van het parlementaire functioneren aan bod en werden ze ook terdege aan de politieke praktijk getoetst. Parlementaire commissies, fracties, enquêtes, stemprocedures, troonredes, ceremonieën en bezoldigingen werden naast al de andere, meer klassieke onderwerpen, op een geordende wijze geanalyseerd. Voor de studie van de ontstaansfase van het Belgische parlement is het dus zonder meer een basiswerk, dat spijtig

(48) J. BARTHELEMY, *L'organisation du suffrage et l'expérience belge*, Parijs, 1912.

(49) *Ibidem*, blz. 226-250, 358-375 en 627-680.

(50) R. DE VULDERE, *Biografisch repertorium der Belgische parlementairen, Senatoren en Volksvertegenwoordigers, 1830-1965*, Rijksuniversiteit Gent, 1965 (Onuitgegeven proefschrift).

(51) E. VANDEN PEEREBOOM, *Du gouvernement représentatif en Belgique (1831-1848)*, Brussel, 1856.

Dit artikel uit Res Publica is gepubliceerd door Boom bestuurskunde en is bestemd voor anonieme bezoeker

genoeg geen navolging kende voor wat de tweede helft van de XIX^de^ eeuw betreft.

Voor verschillende aspecten kan men echter wel terecht bij A. Reynaert, die zeer lang secretaris van de Kamer was geweest en in 1884 een uitvoerige studie voltooide over « L'Histoire de la discipline parlementaire » (52). Ten gevolge van de verruiming die het burgerlijke parlement rond die periode doormaakte, werden er in verschillende landen strengere interne reglementen uitgevaardigd. Reynaert haakte in op de belangstelling voor dit onderwerp en ontleedde het ontstaan en de toepassing van al deze reglementen, waarbij hij niet aarzelde de politieke praktijk af en toe tegen de achtergrond van de machtsstrijd te plaatsen. Hij betrok uiteraard ook België in zijn comparatieve studie (53). Alle parlementaire instellingen en procedures die in het reglement ter sprake kwamen, werden dan ook onder de loep genomen waardoor Reynaerts bijdrage in sommige opzichten toch als het vervolg op het werk van vanden Peereboom kan beschouwd worden.

De juridische vorming die de meeste parlementsleden genoten hadden, de geringe bedrijvigheid van de academici terzake en het niet geïnstitutionaliseerd zijn van de staatsleer en de politieke wetenschap, hadden tot gevolg dat er in het grensgebied tussen staatsrecht en publicistiek een aantal politici actief waren die naar aanleiding van belangrijke politieke veranderingen regelmatig naar de pen grepen. Hun publikaties waren weliswaar minder degelijk onderbouwd, ze hadden sterk normerende eigenschappen maar bleken voor de kennis van bepaalde parlementaire aspecten toch zeer bruikbaar te zijn. Een bondig overzicht mag hier dan ook niet ontbreken.

De ontwikkeling van het partijregime en zijn wisselwerking met het parlement hield al in de jaren 1840 de aandacht van de publieke opinie gaande. De liberaal P. Devaux was de eerste die een lans brak voor een hechte band tussen de partijen, de parlementariërs, de ministerskeuze, het regeringsprogramma, de ministeriële verantwoordelijkheid en de troonredes (54). Zijn reflecties op deze verschijnselen liet hij meer dan eens vooraf gaan door ontledingen van de concrete situatie. Zijn tegenstrevers deden dat eveneens, zodat men tevens op de hoogte werd gebracht van de strakke band die tijdens deze periode van semi-parlementarisme tussen de vorst, de regering en de parlementsleden bestond (55). Op analoge wijze werd de strijd tussen liberale katholieken

---

(52) A. REYNAERT, *Histoire de la discipline parlementaire. Règles et usages des assemblées politiques des deux mondes*, Parijs, 1884, 2 dln.

(53) *Ibidem*, blz. 187-235.

(54) P. DEVAUX, *Les partis parlementaires et le pouvoir en Belgique de 1839 à 1846*, Brussel, 1852.

(55) P.A.F. GERARD, *Des abus du régime parlementaire en Belgique*, Brussel, 1852.

Dit artikel uit Res Publica is gepubliceerd door Boom bestuurskunde en is bestemd voor anonieme bezoeker

en ultramontanen uitgevochten. Vooral ten tijde van de Congressen van Mechelen (1863-1867) verschenen er politieke studies die het representatief systeem verdedigden (56). De scherpste aanvallen op de basisprincipes van het systeem en op het optreden van katholieke parlementsleden (57) kwamen vooral uit de omgeving van de Leuvense hoogleraar Ch. Périn, die zijn colleges staatsrecht gebruikte om de contradicties aan te geven tussen de katholieke leer en de liberale staatsinstellingen (58).

Erg tijdsgebonden maar toch talrijke verwijzingen naar de samenstelling en de concrete werking van het parlement bevattend, waren de talrijke geschriften die naar aanleiding van kiesrechthervormingen het licht zagen. De grondwetsherziening van 1893 werd zowel van liberale (59) als van katholieke zijde van commentaar voorzien (60). Woestes bijdragen bijvoorbeeld leverden nuttige informatie op over de strategie en de tactiek van de parlementaire groepen en hun leiders (61). De invoering van de evenredige vertegenwoordiging werd eveneens aan scherpe diagnoses onderworpen door zowel liberale voorstanders (62) als katholieke tegenstanders (63). Hun standpunten lagen echter veel minder uit elkaar als het het algemeen enkelvoudig stemrecht betrof. Aanvallen op de ideologische grondslagen van de democratie, gekoppeld aan ongemeen kritische beschouwingen over de crisis van het parlementarisme vielen niet enkel in conservatieve katholieke publikaties te lezen (64). Deze kruistocht tegen de democratie, tegen het parlementaire systeem, tegen de particratie, tegen « incompetente » parlementariërs en de « lage kwaliteit » van het wetgevende werk werd even vóór de Eerste Wereldoorlog uiteraard

---

(56) Een overzicht van deze studies vindt men bij K VAN ISACKER, *Werkelijk en wettelijk land. De katholieke opinie tegenover de rechterzijde. 1863-1884*, Antwerpen, 1955 ; blz. 16-18 ; 46. P. de Hauleville, A. Descamps en E. Ducpétiaux waren er het meest representatief voor.

(57) Zie o.m. de geschriften van D. de Garcia de la Vega, L.F. de Robiano, E. du Val de Beaulieu et R. Moulart. (*Ibidem*, blz. 50-53, 144-146, 221 en 234-235.)

(58) *Ibidem*, blz. 234-235. Zie ook E. LAMBERTS, « De Leuvense universiteit op een belangrijk keerpunt tijdens het rektoraat van A.J. Namèche en C. Pieraerts (1872-1887) », in *Mélanges dédiés à la mémoire de Mgr. A. Simon*, Brussel, 1975, blz. 337-369.

(59) P. HYMANS, *Les réformes parlementaires en Angleterre et la législation électorale anglaise*, Brussel, 1891 ; W. FRERE-ORBAN, *La revision constitutionnelle en Belgique et ses conséquences*, Brussel, 1893.

(60) A. BEERNAERT, *Propositions de revision constitutionnelle*, Brussel, 1891.

(61) Ch. WOESTE, *A travers dix années. Etudes politiques. Etudes sociales. Mélanges historiques et littéraires*, Brussel, 1895, blz. 27 e.v.

(62) In E. GOBLET D'ALVIELLA, *La représentation proportionnelle en Belgique. Histoire d'une réforme.* (Brussel, 1900) vindt men een overzicht van de auteurs die over dit onderwerp schreven (blz. 37-46).

(63) F. VERRIEST, « Corporatief verzet tegen het invoeren van de evenredige vertegenwoordiging in België », in *Res Publica*, 1976, 1, blz. 87-89.

(64) E. DEFOORT, *Charles Maurras en de Action française in België*, Nijmegen - Brugge, 1978, blz. 58-61.

Dit artikel uit Res Publica is gepubliceerd door Boom bestuurskunde en is bestemd voor anonieme bezoeker

ook door de overtuigde nationalisten ondernomen. Volgens hen kon het parlementaire regime immers niet instaan voor de na te streven nationale eendracht, sociale orde en vrede en evenmin een politiek beleid waarborgen dat de natie versterkte en beveiligde (65). Onder meer vanuit hun frustraties om de jarenlange katholieke hegemonie lieten sommige liberale en socialistische publicisten zich eveneens horen in het koor van anti-parlementsgezinden (66). Het kenmerkende van al deze bijdragen was dat ze ontegensprekelijk heel wat interessante politieke praktijken uit de vooroorlogse periode duidelijk in het vizier brachten.

4. Het erfgoed van de politieke economie en de sociologie.

Ten aanzien van het onderzoek naar het XIX^{de} eeuwse parlement stonden de staatsleer en de sociologie in een complementaire verhouding. De vooroorlogse sociologie kende echter heel wat verschillende richtingen (67). Over de zogenaamde systeembouwers, zoals A. Comte en anderen, hebben we het hier niet. Hun denken was immers meer speculatief dan wetenschappelijk. Zij werkten aan encyclopedische ondernemingen en bouwden systemen uit die de samenleving in haar geheel trachtten te verklaren. Met de voorlopers van de beoefenaars van de parlementologie hadden ze weinig aanknopingspunten. Deze waren er wel met een andere grondleggende stroming van de sociologie, met name de politieke economie.

In de tweede helft van de XIX^{de} eeuw werd in alle Europese landen de politieke economie opgevat als de samenhangende visie op de samenleving, waarbij geen scheiding kon worden gemaakt tussen economische, sociale en politieke wetenschappen. In het curriculum van deze departementen, die meestal rechtsstudenten aantrokken, werd men dus tegelijkertijd geconfronteerd met de beginselen van de sociologie, de politieke geschiedenis, het staatsrecht en de staatsleer. Qua politieke oriëntatie sloot deze discipline aanvankelijk volledig aan bij het economische en politieke liberalisme (68). Pas even voor de wereldoorlog werden economie, sociologie en politieke wetenschappen definitief van elkaar losgehaakt.

---

(65) *Ibidem*, blz. 12, 52.

(66) *Ibidem*, blz. 46-48, 51.

(67) Zie o.m. G. BOUTHOUL, *Histoire de la sociologie*, Parijs, 1971 ; G.D. MITCHELL, *A hundred years of sociology*, Londen, 1968.

(68) B.C. VAN HOUTEN, *Tussen aanpassing en kritiek. De derde methodenstrijd in de Duitse sociologie*, Deventer, 1970, blz. 20 ; A. OBERSCHALL, *Empirical social research in Germany, 1814-1914*, Parijs - Den Haag, 1965, blz. 68-69. S. COLLINI, D. WINCH en J. BURROW, *op. cit.*, blz. 249-275.

Dit artikel uit Res Publica is gepubliceerd door Boom bestuurskunde en is bestemd voor anonieme bezoeker

Enkele decennia voordien had er zich in dit vakgebied wel een belangrijke ideologische omwenteling voorgedaan, waarbij Duitsland de toon aangaf. Zich afzettend tegen de uitwassen van de vrijemarkteconomie en het daaruit voortvloeiende sociale onrecht, stichtten een aantal academici, waaronder vooral Schmoller, Brentano, Wagner en Sombart bekendheid genoten, een « Verein für Sozialpolitik ». Ze pleitten voor een rechtvaardiger verdeling van de rijkdom, die via staatsinterventie in de economische en sociale sectoren tot stand diende gebracht. Voor radicale wijzigingen aan het bestaande systeem waren deze « Kathedersocialisten », zoals ze genoemd werden, echter niet te vinden. Ze wensten integendeel bij te dragen tot de overbrugging van de klassentegenstelling door middel van de sociaal-ethische verheffing van de arbeidersklasse, de vorming van arbeidersorganisaties en sociale wetgeving (69). Hun wetenschappelijke activiteiten waren bijgevolg steeds onlosmakelijk verbonden met politieke doelstellingen. Hun pragmatische ingesteldheid en hun streven om politieke maatregelen voor te stellen die uitgewerkt konden worden, brachten met zich mee dat ze het empirische onderzoek naar de sociale en politieke realiteit stimuleerden (70). In een aan de noden van de tijd aangepast corporatisme zagen ze de oplossing voor het ondertussen wel zeer acuut geworden sociaal-politieke vraagstuk. Van de marxistische benadering, die in Duitsland in die periode een sterke stempel drukte op de sociale en politieke wetenschappen, weken ze dus grondig af. Wegens de normatieve adviezen die ze in al hun wetenschappelijke werken gaven, keerde ook M. Weber zich na verloop van tijd van hen af. Volgens hem diende de kennis immers objectief te zijn en niet op politieke waardeoordelen te berusten (71).

Maar hoe groot de onderlinge verschillen tussen al deze politieke economen en sociologen avant la lettre ook mochten zijn, op methodologisch vlak was er alleszins sprake van vernieuwing. Ze gingen weliswaar nog haast uitsluitend via de demonstratie te werk en zochten in de historische evolutie en in de politieke praktijk naar bewijzen voor hun stellingnamen, maar ze maakten het onderzoek tevens los uit de narratieve methode en uit de louter formeel-juridische aanpak. Bepaalde fenomenen werden systematisch geïsoleerd, in hun verschillende verschijningsvormen beschreven, geklasseerd en geïnterpreteerd. De relaties tussen de individuen werden ook meer centraal gesteld, terwijl men ook

---

(69) A. OBERSCHALL, *op. cit.*, blz. 12, 69 en 139 ; Idem, « The sociological study of the history of social research », in A. OBERSCHALL (ed.), *The establishment of empirical sociology : Studies in continuity, discontinuity and institutionalization*, New York, 1972, 9.

(70) A. OBERSCHALL, *Empirical social research...*, blz. 10-12, 69 ; B.C. VAN HOUTEN, *op. cit.*, blz. 30, 57-58.

(71) B.C. VAN HOUTEN, *op. cit.*, blz. 63-65.

Dit artikel uit Res Publica is gepubliceerd door Boom bestuurskunde en is bestemd voor anonieme bezoeker

startte met het aanleggen van empirische gegevens (72). Elk van deze methodologische vernieuwingen liet dan ook haar invloed gelden op de wijze waarop het politieke systeem benaderd werd.

Vergelijkt men de voornaamste Belgische beoefenaars van de politieke economie en de op de politieke fenomenen gerichte sociologen met de « Kathedersocialisten », dan kan men zonder veel voorbehoud stellen dat ze in deze school thuishoorden. Om wie gaat het precies ? Hun groep bestond uit vier hoogleraren : de internationaal bekende eclecticus E. de Laveleye, de ULB-ordinarius H. Denis, de ULB-docent G. De Greef en de criminoloog van dezelfde universiteit A. Prins (73). Allen hadden ze een juridische opleiding gevolgd en, behalve Prins, waren ze alle drie verbonden aan de politieke-economische leerstoelen. De Brusselse groep was voor de totstandkoming van de sociologie richtinggevend. Denis en De Greef bouwden intensief mee aan de wetenschapstheoretische ondersteuning van deze wetenschap en stimuleerden ook in sterke mate het empirische onderzoek (74). Samen met Prins legden ze ook de basis voor de Brusselse « Ecole des Sciences politiques et sociales » en namen ze in 1894 deel aan het initiatief van E. Solvay om het « Institut des Sciences sociales » op te richten (75). Als overtuigde positivisten geloofden ze in « l'aptitude de la science sociale d'élaborer les formules nécessaires pour la transformation de la société », zoals één van hen het uitdrukte (76). Ze hielden zich dan ook geenszins buiten het politieke bedrijf. De Laveleye had nauwe contacten met Europa's meest vooraanstaande politici (77); Prins en Denis zetelden als deskundigen in de « Commission Supérieure du Travail » en laatstgenoemde werd ook parlementslid (78). In Denis' werk stond de politieke thematiek echter niet helemaal centraal. Dat was wel het geval bij de drie andere auteurs (79). Zij waren zelfs erg bedrijvig in deze sector

---

(72) G. BOUTHOUL, *op. cit*, blz. 79, 101-103. G.D. MITCHELL, *op. cit.*, blz. 100-102.

(73) Voor de biografieën van H. Denis en G. De Greef verwijzen we naar de Biographie Nationale (XXIX en XXXVII), voor deze van E. de Laveleye eveneens (XXXIV) en naar het Nationaal Biografisch Woordenboek (IX, 1981). Gegevens over A Prins vindt men in E. GOBLET d'ALVIELLA 1884-1909, *L'Université libre de Bruxelles pendant son troisième quart de siècle*, Brussel, 1909.

(74) L. VIRE, « Guillaume De Greef », in *Biographie Nationale*, XXXVII, col. 363-371 ; A. JULIN, B.S. CHLEPNER en Hector DENIS, in *Biographie Nationale*, XXIX, col. 542-550.

(75) E. GOBLET D'ALVIELLA, 1884-1909, *L'Université libre de Bruxelles...*, blz. 128 en 133-136.

(76) L. VIRE, *op. cit.*, col. 548.

(77) M. DUMOULIN en C. COPPENS, « E. de Laveleye », in *Nationaal Biografisch Woordenboek*, 1981, 9, col. 451-463.

(78) L. VIRE, *op. cit.*, col. 545-546.

(79) G. DE GREEF, *La Constituante et le régime représentatif*, Brussel, 1892 ; H. DENIS, *L'organisation du suffrage universel*, Brussel, 1891 ; E. DE LAVELEYE, *Essai sur les formes de gouvernements dans les sociétés modernes*, Parijs, 1872 ; *Le gouvernement dans la démocratie*. Parijs, 1891 ; A. PRINS, *La démocratie et le régime parlementaire*, Brussel, 1884 ; *De l'esprit du gouvernement démocratique. Essai de science politique*, Brussel - Leipzig, 1905.

Dit artikel uit Res Publica is gepubliceerd door Boom bestuurskunde en is bestemd voor anonieme bezoeker

en bleken zeer goed op de hoogte van de internationale, politiek georiënteerde literatuur.

Ook wat hun visie op het politieke systeem betreft, waren het « Kathedersocialisten ». In alle duidelijkheid verwierpen ze het klassenstrijdconcept en het collectivisme en wilden ze de staatsinterventie verzoenen met het privé-initiatief. De Laveleye en Prins profileerden zich als de meest behoudsgezinden : enkel een ontwikkelde politieke elite kon een stabiel regime waarborgen ; het algemeen stemrecht betekende de ondergang van de democratie (80). De Greef en Denis waren niet tegen het algemeen stemrecht gekant, mits de resultaten ervan evenwel gecorrigeerd konden worden. Allen formuleerden dan ook hervormingsvoorstellen met betrekking tot het parlementaire systeem. De belangenvertegenwoordiging was het alternatief dat ze in al hun studies propageerden. Denis legde al in 1873 de fundamenten van dit corporatisme (81), de Laveleye en Prins sloten er zich bij aan (82) en De Greef werkte het verder uit (83). Elke economische, sociale en culturele sector diende in hun visie dus georganiseerd te worden en in de Senaat politiek vertegenwoordigd te worden.

Zoals dit in alle systeemontwerpende studies toen het geval was, trachtten de vier Belgische « Kathedersocialisten » de juistheid van hun stellingen aan te tonen via kritische analyses van de bestaande situatie. Om de efficiëntie van het corporatisme te beklemtonen, klommen ze tot ver in het verleden op en werd vooral het middeleeuwse samenlevingsmodel opgehemeld (84). Met liberale en marxistische ideologen werd tevens heftig gepolemiseerd. In het licht van de principes en doctrines waaraan ze de voorkeur verleenden, analyseerden ze vervolgens de Belgische praktijk. De werking van het tweekamerstelsel, de invloed van het algemeen stemrecht en de evenredige vertegenwoordiging, de recrutering van de parlementsleden en de volgens hen nefaste rol van de particratie op het verloop van het debat, op de oordeelsvorming, op het stemgedrag, op de regering en op de meerderheid, werden meestal helder toegelicht. Voor de studie van het toenmalige parlement, waren hun uiteenzettingen dus zeker niet zonder belang.

Onder de wetenschappelijk georiënteerde politici en publicisten kenden de « Kathedersocialisten » verschillende navolgers. Aan katholieke zijde waren ze het zwakst vertegenwoordigd, wat te maken had met de sociaal-

---

(80) E. DE LAVELEYE, *Le gouvernement...* (hoofdstuk 1, boek IX). A. PRINS, *De l'esprit...*, blz. 162 e.v.

(81) H. DENIS, « Organisation représentative du travail (1872-1873) », in *L'organisation du suffrage universel* (Appendice, blz. 75 e.v.).

(82) E. DE LAVELEYE, *Essai sur les formes...*, blz. 152 e.v. ; A. PRINS, *De l'esprit...*, blz. 170 e.v. ; *La démocratie...*, blz. 123 e.v.

(83) G. DE GREEF, *La Constituante...*, blz. 170 e.v.

(84) A. PRINS, *La démocratie...*, blz. 59 e.v.

Dit artikel uit Res Publica is gepubliceerd door Boom bestuurskunde en is bestemd voor anonieme bezoeker

katholieke benadering van het corporatisme waardoor weinig ruimte was voor de politieke repercussies van de problematiek. Noch Ch. Périn, noch V. Brants waren voor staatsinterventie te vinden (85). Helleputte zag er wel een politieke component in (86), maar schreef er dan weer zeer weinig over. De belangstelling kwam hoofdzakelijk uit liberale hoek. Banning, d'Hoffschmidt, Goblet en Tiberghien gaven allen hun steun aan de belangenvertegenwoordiging en grepen, net als de « Kathedersocialisten », de kans te baat om het gedemocratiseerde parlement in een negatief daglicht te plaatsen (87). Merkwaardig genoeg was dat ook het geval bij gerenommeerde sociaal-democraten als E. Vandervelde (88) en J. Destrée. In « La fin du parlementarisme » ontleedde deze laatste eveneens — en het waren zijn eigen woorden — het decadente parlement en de mediocriteit en incompetentie van het toenmalige parlement (89). Maar hoe gekleurd hun analyses ook waren, ze legden alleszins de band naar de politieke praktijk en ontleenden daaraan hun waarde voor de studie van het parlement.

Maakten de marxistische studies in Duitsland, Frankrijk en Engeland heel wat discussies los over de vraag of de arbeidersbeweging via het parlementaire systeem het socialistische ideaal kon verwezenlijken, in België werd dit debat in wetenschappelijke geschriften zelden gevoerd. Bernstein en Kautsky kenden weinig navolging. De Paepe, Vandervelde en Bertrand raakten deze problematiek wel aan (90), maar werkten haar niet systematisch uit in studies. Marxistisch geïnspireerde anti-parlementsgezinden telde men al evenmin in grote getale. L. Defuisseaux bekeek vanuit het klassenstrijdconcept de fysionomie van beide kamers, de wijze waarop de parlementsleden delibereerden en hun relaties met de regering en de administratie exploiteerden, maar zijn doelbewust vulgariserend en polemisch gehouden aanpak maakte het werk toch weinig bruikbaar (91). Uit de linkse BWP-hoek rond L. De Brouckère en H. De Man kwamen al evenmin systematische analyses (92). De Man publiceerde wel een kritisch geschrift over het conservatisme van het

---

(85) R. REZSOHAZY, *Origines et formation du catholicisme social en Belgique (1842-1909)*, Leuven, 1959, blz. 109-114.

(86) F. VERRIEST, *op. cit.*, blz. 81 e.v.

(87) G. DE GREEF, *op. cit.*, blz. 140-152. A. D'HOFFSCHMIDT, *Organisation du Sénat. Représentation des Intérêts*, Brussel, 1892 ; E. GOBLET D'ALVIELLA, *La revision de la Constitution et la réorganisation du Sénat*, Brussel, 1891.

(88) « Compte rendu du VIIIe Congrès du Parti ouvrier belge, 1892 », geciteerd in J. DESTREE, *La fin du parlementarisme. Discours prononcé à la séance de la rentrée à l'Université nouvelle de Bruxelles*, Brussel, 1901, blz. 29-31.

(89) *Ibidem*, blz. 13 e.v.

(90) Zie ook H. BALTHAZAR, *Het socialisme betreedt de Kamer, in Eeuwige dilemma's. Honderd jaar socialistische partij*, Leuven, blz. 84 e.v.

(91) L. DEFUISSEAUX, *Les hontes du suffrage universel*, Brussel, 1886.

(92) M. CLAEYS - VAN HAEGENDOREN, *Hendrik De Man. Een biografie*, Antwerpen-Utrecht, 1972, blz. 79-85.

Dit artikel uit Res Publica is gepubliceerd door Boom bestuurskunde en is bestemd voor anonieme bezoeker

burgerlijke parlement (93), maar hij legde in dit populair-wetenschappelijke werkje geenszins de sociaal-psychologische machtsmechanismen bloot, zoals dat in zijn latere werken wel het geval zou zijn. Al met al ging het dus om bijdragen die qua probleemstelling wel vernieuwend en inspirerend waren, maar die toch slechts in de marge van het parlementologische onderzoek zaten. Van de andere werken die in deze paragraaf ter sprake kwamen, kon dat alleszins niet gezegd worden.

Besluit.

Constateren we een bedroevende achterstand van de hedendaagse Belgische parlementologie ten opzicht van de internationale stand van het onderzoek, dan was deze situatie geenszins terug te vinden vóór 1914. Met uitzondering van de marxistische en de weberiaanse benaderingen, kenden de richtingen die in Duitsland, Frankrijk en Groot-Brittannië aan bod kwamen, ook in België volwaardige navolgers. Men denke daarbij zowel aan de contemporaine, nationalistische geschiedschrijvingt, aan de staatsleer als aan de « Kathedersocialisten ». Evenals elders in Europa waren deze « scholen » zeer complementair, sterker nog, ze vielen niet volledig te scheiden en vertoonden veel overeenkomst inzake uitgangspunten, thematiek en benaderingswijze. Verschillende van deze Belgische auteurs bezaten, zoals de Laveleye en De Greef, een internationale reputatie ; anderen — Prins en Orban bijvoorbeeld — leverden, rekening houdend met de geldende maatstaven, werk van hoog niveau ; weer anderen, zoals de Kerchove en vanden Peereboom, overschreden reeds zeer vroeg de grenzen van de enge juridische aanpak en in de Fransman Barthélémy vond men een wetenschapper die op het parlementologische terrein een bijzonder vooraanstaande rol speelde. De produktie van en over België kon met andere woorden gerust wedijveren met deze van de andere Europese landen en was representatief voor de toenmalige stand van het parlementologische onderzoek.

Tot de dominerende en tevens gemeenschappelijke kenmerken van deze studies behoorden ontegensprekelijk het pragmatisme en de politieke oriëntatie. De politieke wetenschap zat inderdaad vast in een zeer tijdsgebonden engagement, dat zich én in de behandelde problematiek én in de methode uitte. De beoefenaars van de studie van de staatsinstellingen stelden zich op als de leermeesters van de politici aan wie ze concrete hervormingsvoorstellen aanreikten, ofwel stonden ze in hun dienst en legitimeerden ze het politieke systeem. Het parlement was daarbij uiteraard een zeer dankbaar studieterrein, dat dan ook druk beoefend

(93) H. DE MAN, *Het tijdvak der democratie*, Gent, 1907.

Dit artikel uit Res Publica is gepubliceerd door Boom bestuurskunde en is bestemd voor anonieme bezoeker

werd. Het was immers de directe politieke verwerkelijking van de liberale ideologie met zijn onbeperkt geloof in de vooruitgang, in de rede en de discussie en in het individualisme. Dat België één van de eerste landen was waarin het functioneerde, verscherpte deze wetenschappelijke belangstelling nog. Ze werd bovendien permanent gaande gehouden door de evolutie waarin het systeem verkeerde en dus door de fundamentele wijzigingen die zich voordeden in de verhouding tussen het electoraat en de mandatarissen, tussen de monarchie, de regering en het parlement. Ook uit hoofde van de cruciale rol die de intellectuelen in de « burgerlijke openbaarheid » speelden, beoefenden een groot aantal van deze auteurs een soort van toegepaste politieke wetenschap, die voor sommigen onder hen uitmondde in een parlementaire carrière.

De pragmatische ingesteldheid van deze auteurs weerspiegelde zich duidelijk in de formeel-juridische benadering van het parlement. Institutionele en procedurele aspecten die ter discussie stonden — zeer representatief waren de voorbeelden van de Senaat en van het interne reglement — kregen steeds de hoofdklemtoon. Elke studie bezat bovendien sterk normerende eigenschappen. Ofwel werd de liberale ideologie tot uitgangspunt genomen, zoals bij de contemporanisten, ofwel waren het de rechtsregels, ofwel diende de veronderstelde optimale werking van het systeem tot leidraad. Bij de beoefenaars van de staatsleer en de « Kathedersocialisten » was dat duidelijk het geval. De reflectie over bepaalde machtsvragen werd er eveneens door bepaald. Met een zekere scherpte werden machtsproblemen onderkend in de relatie tussen de parlementsleden en de partijen, in de onderlinge verhoudingen tussen de mandatarissen en in de relaties tussen de meerderheid, de oppositie en de uitvoerende macht. De democratisering van het stemrecht scherpte ook de belangstelling voor deze machtsproblematiek systematisch aan. Onderdelen van het parlementaire proces die niet ter discussie werden gesteld — men denke slechts aan de rol van de economische groepen — kwamen zelden ter sprake. De overheersing van de formeel-juridische aanpak stond trouwens ook de bezinning over de meer informele machtskanalen behoorlijk in de weg.

In het rechtstreekse verlengde van dit pragmatisme situeerde zich eveneens de geringe methodologische onderbouwing van de studies. Zelden of nooit oriënteerde men zich op begripsdefiniëringen, op expliciete conceptualiseringen, op het aangeven van onderzoeksmethodes of op het systematisch hanteren van theoretische kaders. Het onderscheid met de moderne parlementologie was op dit vlak wel het grootst. Dat de werken van vóór 1914 vaak een impressionistische indruk nalieten en een fragmentarische behandeling van de thematiek te zien gaven, hield echter met dit zelfde politieke engagement verband. Bijzonder sterk viel dit op voor wat de descriptief-explorerende aanpak betrof. Men deed

Dit artikel uit Res Publica is gepubliceerd door Boom bestuurskunde en is bestemd voor anonieme bezoeker

weliswaar beroep op empirisch waarneembare fenomenen, maar dit gebeurde enkel omwille van hun demonstratieve waarde en niet om het beeld van het parlement in het algemeen adequater te krijgen. Van systematische dataverzameling ten behoeve van explorerend onderzoek was nimmer sprake.

Kan dit onderscheid er ons van weerhouden de XIX^{de} eeuwse auteurs als voorlopers van de hedendaagse parlementologie te karakteriseren ? Zeker niet. Op één na, werden al de benaderingswijzen die we in de introductie aangaven, door hen toegepast. De vraagstellingen van de moderne parlementologie waren in de meerderheid van de werken aanwezig. Zelfs de machtsproblematiek kwam aan bod. Dat was het geval in de biografieën die op origineel bronnenmateriaal berustten en in de historische overzichten die op de dynamiek van de instelling wezen. Dezelfde tendens vonden we terug bij juristen die niet bang waren hun studie-object tot de politieke instellingen te verbreden, evenals bij auteurs die de eigen politieke ervaring bij hun analyses betrokken. De indringende wijze waarop de tegenstanders van het toenmalige parlementaire systeem hun kritiek formuleerden, had nagenoeg hetzelfde effect. Kortom, allen leverden ze zeer nuttige gegevens die opheldering verschaften over het functioneren van het XIX^{de} eeuwse parlement en stimuleerden op die wijze het verdere onderzoek. Voor de diachronische behandeling van de vraagstelling van de moderne parlementologie, leverden ze niet enkel bruikbare aanknopingspunten maar ook verrassend interessante aanzetten tot het eigenlijk onderzoek. Dat we er goed aan doen dit erfgoed weer eens op te nemen, lijkt dan ook een gerechtvaardigde conclusie.

Summary : The forerunners of parliamentological research in Belgium.

In this article we conclude, via a comparison of the 19th C. scientific publications concerning the Belgian parliament and the state of parliamentological research of the day, that Belgian writers achieved an international standard. In Belgium, as elsewhere in Europe, parliamentology was pursued from the standpoint of various complementary schools of thought. Modern political history provided very detailed information about the functioning of the parliamentary institution ; constitutional law investigated the juridical aspects of it ; political science transcended these juridical boundaries and took account of the political aspects as well ; this method was also pursued in the field of political economy which, from a methodological point of view, can be regarded as the fundamental current of parliamentary sociology .

Dit artikel uit Res Publica is gepubliceerd door Boom bestuurskunde en is bestemd voor anonieme bezoeker

It can be asserted that these writers are the founders of modern parliamentology despite the rather weak methodological foundation of their studies, the relative lack of empirical data-collection and the influence of political commitment. As is still the case today, so also in the 19th C, the formal-juridical approach was dominant; however, it was also insight-fully recognized that the most important problems of power lay in the mutual relations of the members of parliament themselves and in their relation to the majority, the opposition and the executive power. These studies furnish, therefore, very interesting lines of inquiry for the diachronic treatment of the majority of the problems of contemporary parliamentology.

★